

Erken het ambacht van sociaal-culturele professionals

CV Marcel Spierts

Marcel Spierts is onderzoeker, praktijkontwikkelaar en publicist op het gebied van sociaal werk, educatie en cultuur. Hij werkte lang als docent en onderzoeker aan de Haagse Hogeschool en de Hogeschool van Amsterdam. Bij de laatste was hij verantwoordelijk voor de oprichting van Youth Spot, onderzoeks- en praktijkcentrum voor jongerenwerk. Gedurende vijftien jaar maakte hij deel uit van de redactie van het *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken* en diens voorgangers. Van zijn hand verschenen drie boeken over de sociaal-culturele beroepen: *Beroep in ontwikkeling* (2005), *Werken aan openheid en samenhang* (2001) en *Balanceren en stimuleren* (2000).

Marcel Spierts schreef met *De stille krachten van de verzorgingsstaat* een monumentaal boek over sociaal-culturele professionals: jongerenwerkers, opbouwwerkers, vormingswerkers en sociaal-cultureel werkers. Wat maakt hun beroep nu zo bijzonder? Wat vertelt de geschiedenis ons? En wat brengen deze beroepen ons in de toekomst?

INTERVIEW

TEKST Jan van Dam, Kees Neeffjes en Marcel Ham

FOTO Bob Bronshoff

Enkele maanden na zijn promotie ontvangt Marcel Spierts ons in zijn statige huis in de Amsterdamse Watergraafsmeer. Daar, met uitzicht op lentegroene tuinen, vertelt hij over de stormachtige historie van de sociaal-culturele beroepen. En over hun onmisbaarheid in tijden van de participatiesamenleving. Over het gebrek aan de broodnodige waardering voor de ambachtelijkheid van deze beroepskrachten.

Je hebt je jarenlang verdiept in sociaal-culturele professionals, nu ben je erop gepromoveerd. Wat boeit je zo aan hen?

'Het valt me al heel lang op dat sociaal-culturele professionals veel te weinig waardering krijgen voor wat ze doen. Tegelijkertijd is er nauwelijks iets over hun werk bekend, er is weinig onderzoek naar gedaan, voor een deel omdat het vaak lokaal en plaatsgebonden is. Het was mijn *drive* dat historisch uit te zoeken. Tijdens mijn onderzoek werd mij duidelijk dat sociaal-culturele professionals in heel veel situaties het verschil weten te maken, maar dat dat wel sterk afhangt van personen, situaties en condities. Mij fascineert het hoe deze professionals als beroepsgroep sterker kunnen worden.'

Zit er ook een persoonlijke kant aan je *drive*?

'Mijn ouders hadden een drogisterij in

MARCEL SPIERTS OVER DE STILLE KRACHTEN VAN HET ACTIVEREN

het dorp van mijn jeugd in Zuid-Limburg, waar de mensen "leefden en stierven van de mijn". Ze speelden een actieve rol in het verenigingsleven; voor mijn moeder van 81 geldt dat nog steeds. Mijn vader had de bijzondere gave om mensen te verbinden, zelfs als betrokkenen elkaar naar het leven stonden. Hij had het subtiele vermogen om als tussenpersoon prominent aanwezig te zijn én stil op de achtergrond te verkeren. Precies die kwaliteit waarover de moderne sociaal-culturele professional behoort te beschikken.'

In je boek onderscheid je vanaf 1945 vier perioden in de geschiedenis van het sociaal-cultureel werk. Wat viel je op aan die tijdvakken?

'Ik was het meest verrast door de periode direct na de Tweede Wereldoorlog, van 1945 tot pakweg 1965. De jaren vijftig staan bekend als saai, maar in dit werk gebeurt er dan juist ontzettend veel. Het is een tijd van

hoge verwachtingen. Maar daarnaast is er ook angst voor modernisering. De intellectuele en politieke elites zijn bang voor zedenverwildering, normvervaging en onmaatschappelijk gedrag. Opdat mensen integreren in de samenleving, kijken ze naar de sociaal-culturele beroepen. Op een gegeven moment ervaren de sociaal werkers dit elitair paternalisme als een blokkade en beginnen ze zich daarvan los te maken. Dat doen ze onder meer door in hun werk steeds meer aan te sluiten bij de vragen en wensen van de "gewone" burger. Je ziet in deze periode ook hoge verwachtingen van wetenschappelijke kennis, methoden als *social groupwork* en *community development* worden naar aanleiding van studiereizen uit de VS ingevlogen.' 'In de daaropvolgende periode, van 1965 tot 1980, wordt de ontwikkeling tot professionalisering tijdelijk doorbroken. De sociaal-culturele professionals politiseren en radicaliseren. In plaats van methodisch te werken, laten de professionals hun beroep onttaarden in abstracte maatschappijkritiek. Een aantal mensen probeert de professionalisering nog voort te zetten, door het opzetten van beroepsorganisaties en beroepscode, maar daar komt vrij weinig van terecht.' 'In de jaren 1980-2000 raakte het welzijnswerk besmet door de kritiek van Hans Achterhuis. Toch was de praktijk minder deprimerend. De bezuinigingen pakten minder desastreuus uit dan vaak wordt gedacht. Er ontstonden nieuwe benaderingen,

zoals wijkgericht werken, de netwerk-
aanpak en projecten voor schoolver-
laters, en professionals gingen metho-
discher een zakelijker werken.’

‘In de laatste periode, die bij mij
loopt van 2000 tot 2010, vindt er een
herwaardering plaats van het sociaal
werk: “activering en participatie”
worden weer belangrijk. Daar komt
wel bij dat het beroep afhankelijker
wordt van politiek en beleid, en dat
komt de bewegingsruimte en het zelf-
vertrouwen niet altijd ten goede.’

‘Hoe verschillend de ontwikkelingen
in de onderscheiden tijdvakken ook
zijn, er is één constante te ontwaren,
namelijk die van activering.’

Je ontdekt in je boek wat je noemt ‘de logica van het activeren’, die het beroep van de sociaal-culturele professional door de jaren heen typeert. Wat doet iemand die zo werkt?

‘In mijn boek werk ik de logica van
het activeren uit aan de hand van
een aantal begrippen: aansluiten en
afstemmen, empowerment, partner-
ship, arrangeren en insceneren en
ten slotte verbinden. Een professional
of vrijwilliger die volgens deze logica
werkt, brengt mensen bij elkaar, en
op de plek waar dat gebeurt, heeft die
aandacht voor wat er tussen mensen
onderling speelt én voor wat er met
individuen aan de hand is. Er zit
ambachtelijkheid in: weten wanneer
je iemand moet confronteren dan wel
ruimte moet geven, wanneer je moet
uitdagen en veiligheid moet bieden.
Er zit ook vakmanschap in: dat je
meeromvattend kijkt, oog hebt voor
de bredere context, waar je verschil
kan maken, waar je verbindingen
kan leggen en ziet wat mensen nodig
hebben.’

Kun je iemand noemen die volgens jou zo werkt?

‘Een goed voorbeeld vind ik Anita
Schwab, iemand die meer dan vijftien
jaar werkte in een Moedercentrum
en een Vadercentrum in het Haagse
Laakkwartier, en erg goed was in
activeren en verbindingen leggen.
Zij was in staat om vanuit iemands
individuele situatie naar de wijk te
kijken wanneer dat nodig was. Ze
wist precies wanneer ze aan welke
problemen moest werken en wie

ze dan centraal moest zetten, en
verzamelde daar dan verschillende
partijen omheen, bijvoorbeeld rond
het probleem van huiselijk geweld.
Ze creëerde een moment om bij de
gemeenteraad een petitie in te dienen.
Zo maakte ze heel veel energie vrij
bij mensen: bewoners waren er trots
op dat ze bij een initiatief betrokken
waren en dat gaf weer nieuwe energie.
Er zijn veel professionals zoals Anita
Schwab die mensen weten op te tillen.’

Je stelt dat sociaal-culturele professi- onals genoeg aandacht krijgen als het draait om professionaliteit, maar dat vakmanschap en ambachtelijkheid de stiefkindjes zijn. Leg eens uit.

‘Het is opvallend hoeveel oog er in de
sector is voor hoe de professional zich
dient te verantwoorden en te legitime-
ren tegenover de buitenwacht. Voor
output-cijfers, meetbare resultaten,
kortom: voor hoe hij zijn beroeps-
groep vertegenwoordigt. Maar voor
de manier waarop hij confronteert of
ruimte biedt, ofwel voor ambachtelijk-
heid, en voor de vraag of hij oog heeft
voor de brede context, voor vakman-
schap dus – daar gaat het nauwelijks
over. Dus juist dát waaraan professio-
nals in hun dagelijkse werk de meeste
beroepseer en zelfrespect ontleen,
de directe communicatie met vrij-
willigers en andere burgers, krijgt de
minste attentie. Als welzijnsorgani-
saties professionals serieus willen
nemen en meer willen betrekken bij
professionalisering en vernieuwing,
dan moeten ze hun focus verschuiven
van professionaliteit naar ambachte-
lijkheid en vakmanschap. Professio-
nalisering betekent voor mij op een
samenhangende manier werken aan
de ontwikkeling van ambachtelijk-
heid, vakmanschap en professionalite-
it. En het liefst in die volgorde ook.’

Filosoof Hans Achterhuis schreef in zijn boek *De markt van welzijn en geluk* in 1980 dat het welzijnswerk perverse effecten had en mensen afhankelijk maakte. Was die kritiek terecht?

‘Achterhuis brandde het welzijnswerk
indertijd tot op de grond af. Dat was en
is nog steeds heel makkelijk want het
is de zwakste schakel van de verzor-
gingsstaat, ook door het gebrek aan
wetenschappelijke onderbouwing.

Het beroep heeft geen sterke status,
ligt dicht tegen de dagelijkse praktijk
aan, waardoor velen denken dat leken
het werk ook wel kunnen doen.’

‘Maar het verwijt dat de welzijnswer-
ker mensen afhankelijk zou maken,
is heel gek: dan ontken je namelijk
dat die professional handelt naar de
normen en waarden van zijn beroep
om de cliënt te dienen en te helpen.
Of je iemand afhankelijk maakt, kun
je je bovendien bij elke dienstverlener
afvragen, ook bij een arts, onderwij-
zer of advocaat. Zij hebben er toch
allemaal belang bij hun diensten te
kunnen blijven aanbieden?’

Ook de pleitbezorgers van burger- kracht zijn kritisch over professi- onals. Ze zouden mensen eerder in de weg zitten dan ze verder helpen.

‘Ik ben niet tegen burgerkracht, ik
zie ook wel in dat de term een zekere
retorische kracht heeft. Maar het is
wishful thinking dat burgerkracht
vanzelf zal ontstaan. Ik kan je verzeke-
ren dat dit op heel veel plekken niet zal
gebeuren. En dat er een sociaal werker
voor nodig is om de burgers een zetje
te geven. Sommige voorstanders van
burgerkracht zijn romantici, die terug-
verlangen naar een type professional
van begin twintigste eeuw. Ze zien
niet dat sociaal-culturele professio-
nals vanaf 1945 heel goed zijn gewor-
den in het activeren van mensen.’
‘Sinds begin deze eeuw hebben soci-
aal-culturele professionals zichzelf
bovendien opnieuw uitgevonden, en
ondanks de huidige bezuinigingen
verwacht ik dat er opnieuw een bloei-
periode zal aanbreken. De decentra-
lisatie van de jeugdzorg, de AWBZ
en de Participatiewet onderstreept
namelijk het belang van het sociaal
werk en biedt de mogelijkheid om dat
te doen waar het traditioneel sterk in
is: vrijwillig menselijk kapitaal werven
en benutten. Daar hebben zowel de
samenleving als kwetsbare burgers
veel voordeel van.’

‘Er is meer: 35 procent van de ouderen
voelt zich eenzaam. Een grote groep
kan niet op een netwerk terugvallen.
Bezuinigingen op de huishoudelijke
hulp hebben voor die ouderen een
enorme impact. De verwachting is dat
die mensen klachten gaan ontwik-
kelen en zich bij de huisarts, maat-
schappelijk werker of fysiotherapeut

melden. Een initiatief als “welzijn op recept” waarbij de huisarts doorverwijst naar het welzijnswerk, is in dit opzicht interessant.’

Je beschrijft in je boek ook de opkomst in de jaren zestig en zeventig van de andragologie en het verdwijnen daarvan in de jaren tachtig. Tegenwoordig gaapt er een kloof tussen de wetenschap en de praktijk van de sociale beroepen. Zie je daar nog iets in veranderen?

‘Ik ben minder somber over het voortbestaan van die kloof. Ik zie hoopvolle ontwikkelingen. Bijvoorbeeld het onderzoek dat lectoren en kenniskringen van hogescholen op dit moment verrichten. Het is opvallend dat de Verkenningcommissie Hoger Sociaal Agogische Opleidingen, die in april onder leiding van Hans Boutellier adviseerde over de toekomst van dit onderwijs, dit helaas onvoldoende

tussen wetenschap en praktijk aanzienlijk ten goede komen, zoals in Engeland, Zweden en Duitsland nu ook al het geval is.’

Hoe kan een databank met effectieve interventies zoals die van Movisie helpen wetenschap en praktijk dichterbij elkaar te brengen?

‘Het werkt niet als je pretendeert dat de kwaliteit vanzelf komt wanneer je maar de methoden uit die databank gebruikt. Maar de databank kan heel nuttig zijn voor de beroepsontwikkeling en professionalisering. Belangrijk is wel dat het interactief is; ik zie dat dat in ontwikkeling is. Dan kan het een geschikt middel zijn om informatie te verzamelen en om professionals en wetenschappers bij elkaar te brengen.’

Opvallend is dat jij consequent over sociaal-culturele beroepen spreekt, maar vrijwel geen woord besteedt aan de discussie of er generalisten of specialisten nodig zijn.

‘Ik meng me bewust niet in die discussie omdat het allebei lege begrippen zijn. Ze vormen een soort kauwgum, je kunt er eindeloos op kauwen en uiteindelijk zeg je er niets mee. In hun boek *De generalist* portretteren Margot Scholte en Ard Sprinkhuizen een aantal sociaal werkers. Het interessante is dat die professionals hun identiteit ontlenen aan het specifieke beroep waarvoor ze zijn opgeleid, dus: maatschappelijk werker, jongerenwerker en opbouwwerker, en dat ze dat vak naar hun idee nog steeds uitoefenen. Ze doen dat nu alleen met een bredere blik. Om hen daarom generalist te noemen, voegt weinig toe. Ik zou ervoor willen pleiten om het onderscheid tussen maatschappelijk werk, opbouwwerk, jongerenwerk en sociaal-cultureel werk te handhaven. Die verschillende beroepen zijn de wortels van het beroep – erken die, koester de identiteiten die daarmee samenhangen, maar heb daarnaast meer oog voor de gemeenschappelijkheid.’

‘Ik wil benadrukken dat de onderscheiden beroepen vanuit hun historie een tegenwicht vormen voor de hypes en de hijgerigheid van beleid. Zodra je de verbinding tussen toen en nu loslaat, maakt de beroepsgroep zich los van haar geschiedenis, en dat lijkt

me heel onverstandig.’

‘De professionals zelf zou ik wel willen oproepen meer oog voor het gemeenschappelijke te ontwikkelen: beschouw jezelf niet alleen als maatschappelijk of sociaal-cultureel werker maar ook als sociaal werker, en benadruk die laatste beroepsidentiteit meer wanneer het erom gaat steun te verwerven voor deze beroepen bij de politiek en het bredere publiek.’

Er zijn nauwelijks sterke beroepsorganisaties voor de sociaal-culturele beroepen, is dat een gemis?

‘Ik zou het wel toejuichen wanneer sociaal werkers één beroepsorganisatie zouden vormen en er daarbinnen dan plaats is voor de afzonderlijke beroepsidentiteiten, zoals in Zwitserland het geval is. Maar het is nog belangrijker dat beroepskrachten elkaar geregeld inspireren tot het ontwikkelen van initiatieven en vernieuwing. Door hun enorme gedrevenheid nemen de sociaal werkers nu vaak te weinig tijd voor reflectie, ze vinden dat al snel ten koste gaan van het “echte werk”. Maar het zou goed zijn wanneer ze leren inzien dat ze hun vak moeten blijven ontwikkelen, zowel individueel als collectief; dat gaat echt niet vanzelf.’

Politiek en samenleving moeten volgens jou dus blij zijn met sociaal werkers?

‘Beslist. In de sociaal-culturele beroepen zit heel veel vernieuwingspotentieel, dat is historisch ook wel gebleken. Wanneer de samenleving in deze professionals investeert, is dat in feite een investering in de vernieuwing van zichzelf. In sociale innovaties, samen met burgers en vrijwilligers. Daar ligt de kracht van deze beroepen.’

Marcel Spierts, *De stille krachten van de verzorgingsstaat. Geschiedenis en toekomst van sociaal-culturele professionals*. Amsterdam: Van Gennep, 2014 – ISBN 9789461642455

Jan van Dam is freelance journalist, **Kees Neeffjes** is beleidssecretaris van Verdiwel (vereniging van directeurs in het welzijnswerk) en **Marcel Ham** is hoofdredacteur van het *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken*.

‘Generalist of specialist? Dat zijn allebei lege begrippen, je zegt er niets mee’

erkent. Deze commissie sluit zich aan bij de klacht die al decennialang klinkt, namelijk dat hogescholen op de ontwikkelingen achterlopen. Maar ze lopen juist vaak ver voor de troepen uit, dat geldt ook op dit moment op het gebied van praktijkgericht onderzoek.’

‘De belangstelling vanuit de universiteiten blijft daarbij achter, afgezien van enkele bijzondere leerstoelen. Een initiatief om sociaal werk als studierichting aan de universiteit te vestigen, zou ik toejuichen. Daar zie ik meer in dan andragologie weer terug te brengen aan de universiteit, zoals sommigen willen, want dat was een soort abstracte verandering geworden die een te breed terrein wilde bestrijken. Een studierichting sociaal werk zou niet alleen een impuls voor het onderzoek betekenen, maar er ook toe leiden dat meer wetenschappelijk opgeleide mensen in het veld actief worden. Dat zou de wisselwerking